

Йордан Йовков

Старопланински легенди - Шибил

Радка на порти стоеше,
отдолу иде Мустафа...

Народна песен

Шибил, страшният хайдутин, когото заптиета и кърсердари
търсеха

под дърво и камък, слизаше от планината и отиваше да се
предаде. Утре

тая вест щеше да се разчуе навсякъде, кой щеше да я повярва?
Шибил малко

се грижеше за това. Той бързаше и мислеше за друго.

Мислеше си как преди месец-два, от високите върхари на Сините
камъни, където между гнездата на орлите беше и неговото
хайдушко гнездо,

той видя, че долу по пътя идат жени. Не беше в хайдушките
правила да се

задяват жени, нито имаше място за жени в сърцето на хайдутина.
Но Шибил

беше погазил много закони и не знаеше вече, нито искаше да знае
кое е

грях и кое не. "Жени, тук, сред Джендемите - помисли си той, - и
това е

добра плячка!" И той стана, незагрижен ни най-малко накъде го влече

любопитството му. Хайдутите тръгнаха след него, засмяха се и зъбите им

лъснаха като на гладни вълци.

Слязоха долу, минаха през гората, която още не беше се развила, и излязоха на пътя сред Джендемите. Това място беше най-страшно. Тук

пътят се вглъбяваше навътре в дола, извиваше се по едната и по другата

страна, чертаеше две дъги, два обръча на капан, в който много хора бяха

намерили смъртта си. И както правеха и друг път, хайдутите препречиха

пътя, изправиха се там, страшни, брадясали, наметнати с черни арнаутски

гугли, отрупани с оръжие. Жените се показаха на завоя и щом ги видяха,

спряха се като втрещени; после се втурнаха, едни надолу, други нагоре, и

започнаха да бягат, но краката им се подкосяваха и те само лъкатушеха на

едно място, като ударени птици. Прималели от страх, те паднаха на земята

и заплакаха.

Хайдутите не се трогнаха, те дори не ги и погледнаха. Тяхното

внимание беше другаде: една жена стоеше още на пътя, млада, хубава. И

как беше пременена! Синя джанфезена рокля, елече от ален атлаз, пъстра

божигробска престилка, сребърни пафти. А на шията и тежки наниз, ред

едри алтъни, ред рубета и махмудии. Къде беше тръгнала тъй натруфена, на

сватба ли? Луд ли беше тоя баща, който беше я пуснал сама из тия

планини?

Шибил пристъпи по-напред, момата го гледаше спокойно и право в

очите. Една отвесна черта беше се спряла между гайтанените и вежди,

алените и устни потръпваха.

- Брей! - извика тя и крехкият и глас странно прозвуча сред плача на жените. - Да си вървите по работата, че знайте ли се! Не ви ли

е срам, какво искате от едни жени!

При тия думи хайдутите, които не снемаха очи от алтъните на шията ѝ, се спуснаха към нея и отдалеч протегнаха жилестите си ръце.

Шибил махна с ръка и ги спря. После се обърна, изправи се на целия си

ръст и отвисоко измери с очи момата. Какво бяло лице! И тънка в
кръста,

а полите и широки, като на кукла. И какъв кураж! Очите му
заблещяха

весело, наду го на смях. Но по-рано от него момата беше се
разсмяла с

глас. Лицето и светна, стана по-хубава и сега можеше да се види,
че

очите и са сини и зъбите бели. Шибил я гледаше учуден: какъв
ще е тоя

дявол?

Как стана всичко онова, което отпосле се случи, Шибил сам не
можа да разбере. Жените се свързеха и макар още плахи като
кошути,

надойдоха към него. Разведри се сякаш планината, долу се зачу
да шуми

реката, в гората се обади птиче. Сам Шибил беше седнал на един
камък,

усмихваше се, слушаше брътвежите на момичето. Какво
приказваше то? Един

господ знае - думи, които не значат нищо, думи, които се
забравят. Но

как светеха очите и как беше приятно да я гледа човек. Настрана,
укротени като по някое чудо, хайдутите бяха насядали и
спокойно пушеха.

- Та ти си Великокехайовото момиче - говореше Шибил. - Рада се

казваш. Че как те е пуснал баща ти? И пременена, с алтъни, с тия върви

махмудии... Аз ще ги взема!

- Бре, ще ги вземеш! Я да ми дадеш още, че ми са малко! Я виж - извика тя, като показваше с ръка, - я виж как ти се скъсал ръкава.

Чакай, аз ще го зашия!

Шибил погледна ръката си, сложена върху тапанджата на пушката:

червеното сукно наистина беше се скъсало. И преди той да разбере шегува

ли се тя или не, видя я току пред себе си, виждаше мъха на бялото и

лице, червените ѝ устни и когато го погледнеше, очите и го заливаха с

мека и сладка светлина. Усмиваше се и го гледаше дяволито, прибираще

скъсания ръкав, а в устата си държеше игла и конец.

- Не мърдай! - сгълча го тя. - Започвам. И тури нещо в устата си, та да ти не зашия и ума. Барем да го имаш!

Засмяха се всички.

- Слушай - продължаваше Рада, - да се ожениш, че да има кой да те кърпи. Да не ходиш такъв окъсан, като...

- Като какъв?

- Като циганин!

Шибил се понамръщи. Жените плахо се спогледаха.

- Да се оженя - каза Шибил, - ама момите не ме искат.

- Ба, ще те искат. Такъв ерген!

- Е, хайде, вземи ме ти!

- Кой? Аз ли? През дол бяга, цървул стяга, що е то? Хайдутин.

Не, не ми трябва. Хайдутин не искам.

Шибил пак се намръщи. Рада срещна умолителните очи на жените и

бързо рече да се поправи:

- Може, може... земвам те. Трябва само да питаш Велико кехая.

И като помълча малко, тя прибави:

- И кърсердарина Мурад бей... Готово. Виж ли как го заших - каза тя и пусна ръкава, - да ме помниш, да го носиш по живо, по здраво...

Шибил я погледна и се засмя. Те поприказваха още, после жените си тръгнаха и Шибил ги придружи чак дотам, дето се свършваше гората и започваше полето.

Когато се случи това, беше пролет. Тук-таме само из долищата беше се раззеленила прясна букова шума, а по другите дървета имаше само

пъпки. Шибил се връщаше в планината и още се усмихваше. След него

вървяха хайдутите, гледаха в земята и мълчаха. Черен гарван прелетя над

тях и заграка - лош знак! Шибил не забеляза, но хайдутите се събраха

накуп и си зашушнаха нещо. Жена беше се изпречила на пътя им, хубава

жена, а всичко това не предвещаваше нищо добро.

Мина се още някое време, стопли се повече. Цъфнаха дивите сливи,

разлистиха се крушите и един ден, сред топлия въздух и сред слънцето,

закука кукувица. Както беше обичай, Шибил започна да брои, за да види

колко години ще живее, но после се замисли за възрастта си и му се

стори, че е вече стар. Спомни си Рада и се усмихна: "Каква чудновата

бърканица - мислеше си той - от жена, дете и дявол! И как всичко и

прилича; каже нещо - умно е, направи нещо - хубаво е!" И той я виждаше

тъй, както беше я видял, когато държеше иглата с конеца в устата си,

гледаше го и се усмихваше. "Не игла - помисли си пак Шибил и въздъхна. -

Нож може да държи тъй в устата си, и от тоя нож човек на драго сърце би

умрял!"

Тъкмо в това време минаха търговци и хайдутите ги спряха.

Изплашени, прежълтели като смин, те едва се крепяха върху седлата на

конете си и чакаха да чуят какво ще рече Шибил. Но Шибил не ги накара да

отворят дисагите си, нито потърси какво има в кемерите им. Отдалеч той

отваря приказка за туй, за онуй, споменава за Велико кехая и най-после

заговорва за Рада. Хайдутите гледат в земята и изгарят от срам. Шибил

пуща търговците да си вървят, изпраща ги донейде и високо им заръчва да

носят много здраве на Рада.

Хайдутите вече не продумаха на Шибил, нито смееха да го

погледнат в очите. И когато вечерта се прибраха в планината на върха на

Сините камъни, между орловите гнезда, и Шибил си легна и заспа, те

останаха около огъня и си приказваха. Планината си беше същата,

убежището им беше сигурно. И все пак те бяха неспокойни и плахо се

оглеждаха наоколо. Изкрещи някъде лисица - стори им се, че човек се

кашли; изпука някоя съчка - мислят, че иде някой. И те по-близо се

навеждат един към друг, шепнат си и гледат как Шибил се върти в съня си,

как пъшка и приказва нещо. Тогава те станаха и се застыгаха за път. Не

го убиха, но избягаха от него, както се бяга от чумав.

Шибил остана сам. И тогава парите от царските хазни, които беше

обирал, пръстените, измъкнати от ръцете на живи и на умрели, златото и

среброто от черкви и манастири - всичкото имане, което той беше натрупал

и беше скрил из пещери и хралупи, всичко това потече в къщата на Велико

кехая, все подаръци на Рада. Скъпи подаръци за всяко "много здраве" от

нея. Но ето, той получи хабер, който го замая: Рада го викаше да слезе в

село; баща ѝ им даваше благословията си, Мурад бей му прощаваше. И в

знак, че думата му е вярна, кърсердаринът му прашаше божигробски

броеници от кехлибар.

Дълго време Шибил мисли дали това не е примка. Всичко, което

имаше, беше го дал. А гората беше се раззеленила вече цяла,
натежа и

потъмня, поляните се покриха с висока трева, цъфна божурът,
цъфна и

росенът, самодивското цвете. Из долищата се понесе дъх на
люляка и на

липи. И когато в усойте проехтя ревът на рогач, а в Старата кория
загукаха гриви гълъби - корав се стори на Шибиля камъкът, на
който вечер

слагаше главата си, и тежка му се видя пушката. Той повече не
можеше да

трае и тръгна за село.

Когато потегли от Сините камъни, беше пладне, когато слезе
долу

на пътя и се обърна назад, върховете на планината и канарите по
тях бяха

се зачервили от залеза на слънцето. Но орлите още се виеха пред
белите

сипеи и каменните стени на урвите. Тия орли, които бяха
навикнали на леш

и които често пъти, кацнали на някоя скала, ръфаха човешки
меса.

Мръкваше се, в долищата се спускаше синкава мъгла, по баирите
лазеха

дълги сенки. Планината беше се спотаила, тиха, замислена, сякаш
гледаше

след Шибиля и питаше: къде? Домъчня му на Шибиля,
съмнението като червей

загриза сърцето му. Той седна на един камък и се замисли.

И всичко пак прекара през ума си, всичко премисли. Когато
повдигна очи, месецът беше изгрял. Друг свят виждаше пред себе
си Шибил

и друга беше станала планината - разстлана нашироко, мътна,
изгладена

като синя стена, загърната в бяло було. В черни сенки се
спотайваха

горите, от поляните идеше хлад и бяла мъгла пълпеше по тях и се
извиваше

като змей. Някъде в мрака светваше светулка, написваше с огнена
черта

някакъв знак, някаква тайна дума, и угасваше. А дълбоко в дола
нещо

пееше - реката ли беше това? - пееше тъй тихо, тъй хубаво.

Шибил гледаше пред себе си и мислеше. В очите му, като къси
жълти жици, се чупеха лъчите на месеца, искряха и се сплитаха в
някакъв

смътен образ, който ту се явяваше, ту се изгубваше. Но Шибил
ясно

виждаше две очи, които го гледат, една усмивка, която го мами.
Той

стана, тръгна подир тези очи и тази усмивка и повече не се
обърна назад.

Три предпазливи удара, тихо пошепнато: "Аз съм, Мустафа",
вратата се отваря и той влиза в бащината си къща. На огнището
гореше

огън, сенки играеха по стените. По главите на пищовите на
Шибиля, по

паласките и пискюлите на вулията му блясват отражения. Висок
и снажен,

къщата сякаш беше тясна за него. Той среща очите на майка си
и разбра

всичката тревога, която я мъчеше.

- Мустафа - каза тя, - защо дойде? Ще идеш ли там?

- Ще ида.

- Ще идеш! Кога?

- Утре.

Старата жена познаваше добре сина си и знаеше, че е излишно да
настоява, да го раздумва. Тя седна край огъня, обхвана с ръце
коленете

си, потопа очи в земята и зареди:

- Мустафа, от три дни сеймените на кърсердаря леят куршуми и
точат ножовете си; опитват ги с пръст да видят дали са остри,
косъм да

спуснат върху тях, косъма ще разсекат. И сучат мустаците си и
гледат към

нас... Мустафа, нещо лошо има да стане.

Шибил се обърна и я погледна, но погледът му беше такъв, че тя

не знаеше дали той беше я чул и дали беше я разбрал. Тя се спотаи и не

каза вече нищо.

А Шибил се разпасваше и сваляше от себе си пищови с позлатени дръжки, кулаклии ножове, работени със сребро паласки - всичко това,

което за него беше вече тежко и непотребно бремене.

*

Горе, на Черковното кафене, до разтворения прозорец седят кърсердаринът Мурад бей и Велико кехая. Беят е намръщен, мълчи и

замислено смуче чибук си. Но Велико кехая е весел, той ходи из стаята,

размята дъното на широките си шалвари, час по час вади от пъстрия си

копринен пояс голям като топка часовник, поглежда го и пак го скрива.

После потрива ръце и дума:

- Всичко е наредено, бей ефенди; гледай си работата, вълкът е в капана...

На масата пред кърсердарина са сложени две кърпи: бяла и червена. Това са условните знаци за сеймените, скрити в пусия. Ако беят

развее от прозореца бялата кърпа, това значеше милост, ако
развееше

червената, значеше смърт. И те чакат и поглеждат към улицата.
Никой не

се вижда. На портата не е излязла Рада, нито Мустафа се вижда
да иде.

Велико кехая не може да се стърпи и се завтича до къщи.

- Е? - пита бейт, когато той се връща.

- Всичко е наред. Облякла се е в най-хубавата си премяна, ален
атлазен елек, синя джанфезена рокля. Също тъй, както беше се
облякла,

когато я пратихме в планината. И жена нали е - гледа се в
огледалото,

пише веждите си и се смее.

- Какво ще се смее - казва сърдито бейт, - не знае ли какво има
да стане?

- Знае, как да не знае.

- Ти каза ли и всичко?

- Хм... всичко не и казах, можеше ли? Ама не! Всичко и казах,
всичко. Ефендим, не бери грижа, работата е наред.

Минава още час. Никой не иде. Велико кехая тича пак към къщи,
бави се там сега повече и най-после се връща.

- Е? - пита бейт.

- Остави се, сега пък друго. Плаче. Дохождала оная вещица,
майка

му. Аз да бях я сварил, щях да я науча нея. Дохождала, ефендим,
и кой

знае какво ще е набъбрала. Сега чупи ръце и плаче. "Не давам,
вика,

косъм да падне от главата му. Ще му пристана, ще избягам с него
в

планината!" Ах, жени, жени! Тъй са те. Нейсе. Наредих я. Ще
излезе. Ей

сега ще я видиш на портата...

Кърсердаринът глади брадата си и мълчи. Сини кръгове от дим се
огъват и вият около главата му.

Но ето: Рада стоеше на портата, отдолу идеше Мустафа.

Кърсердаринът и Велико кехая тичат към прозореца, крият се зад
пердето,

гледат със затаен дъх.

Мустафа върви по средата на улицата. Върху покриви, върху
овошки

грее слънце. Далеч в дъното на улицата се виждат планините,
където

Мустафа беше цар. Няма оръжие по него. Но как е пременен!
Дрехи от синьо

брашовско сукно, сърма и злато. Тънък и висок, малко отслабнал,
малко

почернял, но хубав и напет. В ръцете му броеница от кехлибар и стрък

червен карамфил - броеницата от бея, карамфилът от Рада. Той е близо,

гледа към Рада, гледа я и се усмихва.

Беят мачка бялата си брада и дума:

- Какъв юнак! Какъв хубавец!

- Кърпата, бей ефенди, кърпата! - вика Велико кехая.

- Какъв юнак - повтаря беят унесен, - какъв хубавец!

Велико кехая грабва червената кърпа и тича към прозореца. Беят го хваща за ръката:

- Не, чорбаджи, такъв човек не бива да умре!

- А момичето ми! А честта ми! - вика Велико кехая, отскубва се, отива до прозореца и размахва червената кърпа,

Припукаха пушки. Стъклата на прозорците зазвънтяха, къщите се залюляха, върху земята сякаш падна черна сянка. Шибил се спря, страшен,

хубав. Накъса броеницата, но карамфила не хвърли, кръстоса ръце на гърди

и зачака. Миг-два - колкото сеймените отново да напълнят пушките си.

Остър писък се издигна откъм долната махала. Шибил не трепна. Друг писък

откъм портата на Велико кехая. Шибил се обърна: беше Рада. Тя тичаше към

него и простираше ръце, като да го запази, той разтвори ръце,
като да я

прегърне. Припукаха пак пушки. Падна Шибил, падна най-
напред на лицето

си, после възник. Падна до него и Рада.

И всичко утихна. Слънцето огряваше камъните на калдъръма.
Като

петно кръв между двата трупа се червенееше карамфилът.

От Черковното кафене, от прозореца, някой отчаяно размахваше
бяла кърпа.